

Strmol in zakonca Hribar

V. M., foto: arhiv Demokracije

Grad Strmol pri Cerkljah na Gorenjskem je slikovito postavljen na majhni vzpetini pod Štefanjo goro in nad kranjsko ravnino. Je eden redkih gradov na Kranjskem, ki je vseskozi ohranil slovensko ime.

V nemških besedilih zapisano ime gradu je bilo ves čas le transkripcija slovenskega imena. V nemških virih nastopa kot Stermol, Stermoll oz. Störmoll, tudi Stermul in podobno, v latinskih virih pa kot Stermol. Strmolški so se pojavili v pisnih virih že v drugi polovici 13. stoletja.

Prihod vosovcev Toda pustimo tokrat starejšo zgodovino Strmola ob strani in se ustavimo pri usodi zadnjih lastnikov, zakoncev Hribar, ki so ju komunistični partizani ugrabili in zverinsko umorili januarja 1944 nad Mačami.

Prisluhnimo pripovedi Vilme Urh, poročene Mlakar, ki je bila na Strmolu sedem let, od leta 1939 do 1946, uslužbenka. Sredi hude zime, 3. januarja 1944, je okoli sedmih zvečer prišlo pred grad kakih deset partizanov. Francelj Eržen jim je šel odpret. Poznal jih je, ker je sodeloval z njimi. Gospodu Radu Hribarju je šel povedat, kdo je pred vrati, on pa je dejal, naj pridejo kar gor. Ker je podpiral OF in partizanom že toliko pomagal, je mislil, da se mu ne more nič zgoditi (danes vemo, da komunistom to ni nič pomenilo). To si je mislil kljub temu, da ga je večer pred tem opozarjal njegov lovski čuvaj Jerič s Štefanje Gore ter ga skoraj na kolenih prosil in vil roke proti njemu: »Gospod, umaknite se, lepo vas prosim, pej-

Grad Strmol danes protokolarni objekt Republike Slovenije

te preči! Vsaj v Ljubljano!« Povedal mu je, da je iz zanesljivih virov izvedel, da ga bodo prišli iskat.

Naduti komisar V kuhinjo je stopil mlad in nadut komisar, potem ko se je v lovski sobi že najedel sira in klobas kakor pred njim že mnogi partizani. Začel je vpiti, kakšen je ta Hribar, kako grd je za svoje delavce v Ljubljani itd. Vilma je zavpila: »To pa ni res! To j pa najboljši človek!«

Postavljaški komisar ji je naredil pridigo: »Seveda, ja, takele ma on okol sebe, takim je pa dav dost dnarja! On je mogov imet okol sebe zadovoljne ldi, da so bli vsi zanjga.« Vpil je, da podpi-

je prosila Vilmo: »Poskrbite za mojo mumico, lepo delajte z njo, vam jo prepustim!« Brez besed si je odpela dragoceno zapestnico in jo vrgla proti Vilmi. Ksenija ji je namignila z očmi, naj gre gor k materi, in morda je tudi upala, da bo od tam lahko telefonirala po pomoč. A telefonske žice so bile takrat že vse prerezane.

Zakopana nad Mačami Z žalostjo so nemočni uslužbenci strmeli za svojim gospodarjem in njegovo ženo, ki so ju vosovci v visokem snegu gnali proti Štefanji Gori. S seboj so odpeljali tudi konjereja, a so ga kasneje izpustili. Vilma pravi, da se je zvedelo, da ju na Štefanji Gori zagotovo še niso ubili. Po vojni je minister Fajfar povedal, da sta zakopana v neki grapi. Morilci so pripadali Kokršskemu odredu in kronist odreda Ivan Jan (o Kokršskem odredu je napisal tri zajetne knjige) je o umoru zakoncev Hribar skop zapisal zelo prirejeno zgodbo.

Vest, da so ubili strmolska gospodarja, se je žalostno širila po okoliških vaseh in še naprej. Sorodniki in prijatelji si niso upali prihajati na grad. Strah je bil največji zaveznik partizanskim morilcem. Razširile so se novice o krvnikih, ki so se izživljali nad nedolžnima žrtvama. Za ta umazani posel naj bi pripravili skupino mladih fantov in nekateri izmed njih so kasneje v pijanosti izdali, kako so ju mučili in ubijali. Gospod Franci z Luž ju ni osebno poznal, a v njihovi gostilni v Lužah so dolgo govorili o tem. Ženin so sedel z Luž je še dolgo časa po vojni nosil Hribarjevo obleko. Pripovedoval je tudi o svojem bratranču, ki je imel nad Mačami (nad Preddvorom) na samem žago, kjer je žagal hlode iz svojega gozda. Po vojni ga je bratranec vprašal, ali pozna Hribarjevo gospo in ali

ve, kakšne lase je imela. Franc se je začudil, potem pa mu je povedal, da so v njegovem gozdu tako plitvo zagreblji truplo, da je lisica prinesla razpadlo žensko glavo s svetlimi lasmi. Ustrašil se je in jo brž zakopal daleč stran. Partizani so mu že prej prepovedali hoditi po njegovem gozdu, kaj šele da bi sekal ali grabil listje.

Zverinsko mučenje Zvedelo se je tudi za vosovca iz Šenčurja, ki je vodil umore in še živi v Ljubljani, a se nič ne kaže v svojem rojstnem kraju. Eden izmed navzočih pri umoru je moral pokopati gospo Ksenijo, v pijanosti pa je zaupal prijatelju, da se mu ni ljubilo izkopati dovolj dolge jame in ji je raje polomil noge. Pokojni Tone Umnik je pred dvema desetletjema povedal o zverinskem mučenju zakoncev Hribar. Gospo Ksenijo naj bi posililo vseh devet navzočih vosovcev. Tudi v knjigi *Kronika podkrvavskih vasi*, ki jo je nedavno napisal Alojz Kalin-

Rado Hribar

šek iz Cerklj, izvemo o ogabnem in nečloveškem mučenju, o katerem so nekateri mlajši partizani pripovedovali svojim zaupnikom. Avtor citira del poročila, ki ga je o umoru zakoncev Hribar Pokrajinski komite Vos za Gorenjsko poslal Centralni komisiji Vos in Pokrajinskemu komiteju KPS za Gorenjsko. V njej obljublja, da bodo »justifikacija« pozneje razložili v razglasu, saj je Hribar »užival nekaj dobrega glasu med ljudmi«. Kalinšek, ki je kot domačin lahko več izvedel o Hribarjevih, končuje svojo misel: »V primeru zakoncev Hribar partizani niso uporabili vnaprejšnje diskvalifikacije, ampak po

potrebi kasnejšo. Ta zločin je še dolgo odmeval med ljudmi in vanj skoraj niso mogli verjeti.«

Strašen čas Po vojni je komunistični minister Tone Fajfar sorodnikom dejal, da gospodarja ne bo več nazaj. Milček Komelj v Kroniki Marjana Pogačnika piše: »Da so Hribarja ubili povsem po krivem, je vedno znova poudarjal slikar Božidar Jakac, čigar osrednji mecen je bil pred vojno ravno Hribar, ki mu je v ljubljanski stavbi Šumija odstopil atelje, tako kot tudi bratu svoje žene in Jakčevemu prijatelju, slikarju živali Josipu Gorupu, ki je zaradi ljubezni pozneje v gorah naredil samomor. Jakac je v svojem dnevniku 3. junija 1945 zapisal, kako »je moral po nujnosti zaposlitve pri komisiji za kulturne spomenike na Strmol«, in si potožil: »Težka je bila pot z mešanimi občutki. Moje mecene obiskovati kot nekaj 'sovražnik'. V srce me je bolelo srečanje z gospo Gorupovo. Strašen čas, ki te živimo. Krut, neusmiljen.«

Zaplembe in pregoni Hribarjeva potomca Petra in Svetozarja so po vojni leta 1945 zaprli in jima zaplenili premoženje. Leta 1947 so aretirali še Zorana Hribarja in njegovo ženo Lizo in jima sodili na montiranem Nagodetovem procesu. Zorana so obtožili »veleizdaje«, Lizo pa so po nekaj mesecih preiskovalnega zapora izpustili. Peter je bil znova obtožen leta 1951, a je že pred tem z dvema sinovoma »pobegnil« v Kanado. Svetozarja so »obsodili« na osem let zapora, in štiri leta je »odsedel« v Kočevju. Zorana so »obsodili« na osemnajst let in je bil po šestih letih pogojno izpuščen iz Sremske Mitrovice. Boris in Ženko po vojni nista mogla dobiti nobene prave zaposlitve, tako da so vsi Hribarjevi s svojimi družinami vred živeli bolj ali manj v pomanjkanju.

Leta 1995 je Radova sestra Josipina Petrocokino (roj. Hribar) začela postopek za rehabilitacijo Rada Hribarja. S sklepom Okrožnega sodišča v Kranju jo je 18. 12. 2000 tuči dosegla. Okrožno državno tožilstvo je 27. 11. 2000 navedlo, da po pregledu spisovnega gradiva zaključuje, da je nesporno, da je izpodbijana

Iz zgodovine gradu Strmol

Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, ki ga izdaja Zveza zgodovinskih društev Slovenije, je nedavno izdala številko (54; 2006) z naslovom *Iz zgodovine gradu Strmol na Gorenjskem*, ki je v celoti posvečena zgodovini Strmola. Objavljenih je 17 prispevkov: *Grad Strmol in njegovi lastniki skozi čas* (Lidija Slana), *Strmolški in samostan Velesovo* (Jure Volčjak), *Valvasorjev boter Konrad Ruess baron Ruessenstein na Strmolu* (Maja Žvanut), *Gospodstvo Strmol v nekaterih zemljiških evidencah* (Alenka Kačičnik Gabrič), *Družini Dietrich in Urbančič* (Mira Delavec), *Strmolški graščak Rado Hribar in njegova rodbina* (Angelika Hribar), *Spomini na Strmol. Vilma Mlakar, roj. Urh - nekdanja strmolska sobarica* (Marija Cvetek), *Iz srednjeveškega gradu v meščansko bivališče* (Gojko Zupan), *Park ob gradu Strmol* (Vesna Kolar Planinšič), *Pohištvo 18. stoletja na gradu Strmol* (Maja Lozar Štamcar), *Srebrnina na gradu Strmol* (Marjetica Simoniti), *Keramika na gradu Strmol* (Mateja Kos), *Slikarska zbirka v gradu Strmol* (Damir Globočnik), *Kiparska oprema na Strmolu* (Blaž Resman), *Steklenina na gradu Strmol* (Hanka Štular), *Zbirka preprog na gradu Strmol* (Gregor Moder), *Strmolški interjerji, pred letom 1945 in po njem* (Vesna Bučič).

2 KRONIKA 54

IZ ZGODOVINE GRADU STRMOL NA GORENJSKEM

priglasitev Okrajnega ljudskega odbora Kranj iz leta 1946 predstavljala kazensko sodbo ter da v obravnavanem primeru kazenski postopek zoper obsojenega pokojnega Rada Hribarja ni bil izveden in da je bil »obsojen« na smrt oziroma likvidiran brez kazenske sodbe in celo brez kazenske obtožbe. V posledici je zato tožilstvo podalo izjavo, da zoper Rada Hribarja umika očitke, da je bil narodni izdajalec.

Kot smeti Hribarjevemu vnuuku so pred časom pokazali, kje v gozdu nad Mačami naj bi bila zakopana zakonca Hribar. Sedemnajst let smo že v demokraciji, grad Strmol je bil v denacionalizacijskem postopku vrnjen sorodnikom (ti so ga prodali državi, ki ga bo še naprej uporabljala za protokolarni objekt), Hribarjeva pa morata očitno še naprej – kot smeti – ležati v gozdu. ■

Ksenija Hribar